

УДК 336

Бедринець М.Д.

**ФІНАНСОВА ПОЛІТИКА ЯК ІНСТРУМЕНТ АНТИКРИЗОВОГО
ФІНАНСОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ НА РІВНІ ДЕРЖАВИ**

У статті розглянуто сутність та функції антикризового фінансового регулювання, охарактеризовано його значення на різних рівнях реалізації фінансової політики держави. Виявлені основні тенденції розвитку соціально-економічних процесів в Україні та визначені необхідні заходи державної фінансової політики регулювання кризових явищ, що супроводжують ринкову економіку. Надано рекомендації з удосконалення механізму антикризового фінансового регулювання в умовах світової економічної кризи на базі стратегії соціально-економічного розвитку України.

Ключові слова: *фінансова політика, антикризове фінансове регулювання, економічна криза, стратегія соціально-економічного розвитку.*

Бедринець М.Д.

**ФИНАНСОВАЯ ПОЛИТИКА КАК ИНСТРУМЕНТ
АНТИКРИЗИСНОГО ФИНАНСОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ НА
УРОВНЕ ГОСУДАРСТВА**

В статье рассмотрены сущность и функции антикризисного финансового регулирования, охарактеризованы его значение на разных уровнях реализации финансовой политики государства. Выявлены основные тенденции развития социально-экономических процессов в Украине и определены необходимые меры государственной финансовой политики регулирования кризисных явлений, сопровождающих рыночную экономику. Даны рекомендации по совершенствованию механизма антикризисного финансового регулирования в условиях мирового экономического кризиса на базе стратегии социально-экономического развития Украины.

Ключевые слова: финансовая политика, антикризисное финансовое регулирование, экономический кризис, стратегия социально-экономического развития.

Bedrinets M. D.

**FINANCIAL POLICY AS A TOOLS OF ANTI-CRISIS FINANCIAL
REGULATION SOCIAL AND ECONOMIC PROCESSES AT THE STATE
LEVEL**

In article the nature and function of anti-crisis financial regulation are formulated, described its importance at various levels of implementation financial policy. The basic trends of social-economic processes in Ukraine are described and identified it's necessary measures on state financial policy regulating crisis in market economy. Recommendations to improve the mechanism of anti-crisis financial regulation in the global economic crisis on the basis of socio-economic development of Ukraine are provided.

Keywords: fiscal policy, anti-crisis financial regulation, economic crisis, strategy of socio-economic development.

Постановка проблеми. Сучасні тенденції розвитку соціально-економічних систем більшості країн світу актуалізують необхідність розробки та впровадження комплексу заходів щодо недопущення руйнівного впливу криз різного масштабу на економіку України. Ринкова економіка, принципи якої декларуються в національній господарській системі, за своєю природою є нестабільною та часто в своєму розвитку супроводжується кризовими явищами. Дослідження природи економічних криз дозволяє визначити, що головною метою антикризових перетворень її, одночасно, умовою стійкого розвитку економіки є регулювання процесів змін елементів і взаємозв'язків соціально-економічної системи в напрямку забезпечення їхньої синхронізації і збалансованості. Ринкові регулятори, як доведено господарською практикою більшості європейських країн, досить часто неспроможні самостійно подолати деякі негативні моменти в перебігу соціально-

економічних процесів, тому провідна роль у вирішенні цього завдання «делегується» державному регулюванню.

Разом з тим, до цього часу не вироблено чітких, ефективних механізмів антикризового фінансового регулювання економіки, спрямованих на подолання, утримання від поширення та прогнозування розвитку кризових ситуацій у економіці та суспільства з огляду на потреби її розвитку. Найбільш істотним недоліком сформованих думок про підходи до антикризових впливів на економіку є недооцінка стратегічного менеджменту, який за самою своєю суттю покликаний створювати найбільш загальну методологічну основу антикризового фінансового регулювання на різних рівнях господарювання. Саме недолік стратегічності прийнятих рішень приводить до безсистемності, відсутності загальної спрямованості й спадкоємності проведених заходів, ігноруванню істотних взаємозв'язків між елементами й процесами [1].

Антикризове регулювання економіки є важливою складовою державної економічної політики, яка має на меті вирівнювання дії циклічних економічних коливань світової економіки на виробничі і невиробничі процеси відповідної країни. У складі антикризового регулювання значне місце займає використання фінансових інструментів регулювання спадів ділової активності. Вчасна політика застосування фінансових інструментів у складі комплексної стратегічної антикризової діяльності держави дає змогу значно зменшити кризові виробничі спади, пом'якшити соціальні наслідки кризи, створити підґрунтя для майбутніх структурних змін та оновлення економіки [2].

Актуальність теоретичної розробки проблем формування та реалізації фінансової політики в контексті антикризового фінансового регулювання економіки, необхідність подолання кризового стану економіки в умовах стабілізації розвитку економіки й актуальність пошуку нових підходів до

вироблення фінансової стратегії й тактики подолання кризового стану економіки визначили вибір проблематики даної статті.

Аналіз досліджень і публікацій. У економічній літературі питання антикризового регулювання соціальних та економічних явищ в останні роки розглянуті в наукових працях як закордонних, так і вітчизняних економістів досить широко. Теоретичним, методологічним і практичним аспектам антикризового фінансового управління у нестабільних економічних системах присвячені праці таких учених, як І.Т. Балабанова, С.Г. Беляєва, А.П. Градова, А.Г. Грязнова, П. Друкера, В.А. Забродського, М.П. Іванова, Т.С. Клебанова, В.Г. Кошкіна, Б.І. Кузіна, Л.О. Лігоненко, Є.С. Мінаєва, Д. Морріса, В.П. Панагушина, В.С. Пономаренко, О.І. Пушкара, Б.А. Райзенберга, М.В. Слабікова, О.С. Соколіцина, Є.А. Уткіна, М. Хаммера, Д. Чампі та ін.

Незважаючи на численні дослідження різних аспектів антикризового фінансового регулювання економіки, у науці не склався цілісний підхід до напрямків і способів подолання економічної кризи шляхом формування комплексної системи передбачення, зниження негативних проявів та прискорення виходу з економічних криз шляхом формування та реалізації фінансової політики, яка повинна бути невід'ємною складовою стратегії економічного розвитку на усіх рівнях господарювання. До того ж, багато теоретичних положень носять описовий і дискусійний характер і не знайшли достатнього підтвердження на практиці.

Актуальність означеної проблематики в сукупності з недостатністю розробки проблеми подолання сучасної фінансово-економічної кризи обумовили формулювання мети дослідження – теоретичного обґрунтування доцільності формування цілісної фінансової політики щодо антикризового регулювання з метою забезпечення соціально-економічного розвитку; і завдань, що випливають із неї: проаналізувати сутність та функції державного антикризового регулювання з огляду на потребу забезпечення соціально-економічного розвитку; обґрунтувати необхідність орієнтації

фінансової політики антикризового регулювання економіки на реалізацію стратегії стабільного соціально-економічного розвитку в умовах фінансово-економічних криз; сформувані рекомендації щодо форсування економічного зростання України внаслідок виходу на новий інноваційний рівень після кризи шляхом формування стратегії економічного розвитку.

Результати дослідження. Вітчизняна економіка протягом останніх років двічі перебувала у стані глибокого економічного спаду: спочатку в 2008 - 2009 рр. коли наша держава відчула наслідки світової фінансово-економічної кризи, а потім – наприкінці 2013 р., коли політична криза відобразилася на економічних процесах. Остання криза триває й досі, внаслідок дії негативних макроекономічних тенденцій усі сфери суспільного життя опинилися в кризових умовах.

Основні показники соціально-економічного розвитку України наведені в таблиці 1.

Таблиця 1

Основні показники соціально-економічного розвитку України за 2013-2015 рр.

Показники	2013 р.	2014 р.	2015р.	Темпи зростання (зниження),%	
				2015р. до 2014р.	2014р. до 2013р.
Обсяг реалізованої промислової продукції (товарів, послуг), млн.грн	1006280,5	1066769,4	1351374,7	-6,13	6,01
Обсяг продукції сільського господарства, млн.грн	308100	370800	544193,0	46,76	20,35
Обсяг виконаних будівельних робіт, млн.грн	3376,4	3342,0	55917,5	1573,17	-1,02
Індекс будівельної продукції	11500,5	11230,5	х		-2,35
Вантажооборот, млн.ткм	19591,0	19909,0	315341,8	1483,92	1,62
Пасажирооборот, млн.пас.км	58879,8	50228,7	97280,7	93,68	-14,69
Імпорт товарів, млн.дол. США	379045,0	335151,7	34273,81	-89,77	-11,58
Сальдо (+, -), млн.дол. США	128508,2	106147,8	+249,51	-99,76	-17,40
Оборот роздрібної торгівлі, млн.грн	57433,3	50113,6	1018778,2	1932,94	-12,74
Середньомісячна заробітна плата одного працівника	70039,8	49820,4		-100,00	-28,87
номінальна, грн	-12606,5	+293,2	-195	-166,51	
реальна, %	884203,7	903534,5	х	-	2,19
Кількість зареєстрованих безробітних на кінець періоду, тис. осіб	32341	3476	490,8	-85,88	-89,25
Індекс споживчих цін	1019,4	2436,8	х	0,07	139,04

Джерело: Дані Державної служби статистики України

У період кризи відбулося загальне зниження всіх макроекономічних показників, таких як ВВП, обсяги виробництва та реалізації продукції, загальний рівень доходу населення, кількість працюючих громадян, що супроводжувалося надвисокими темпом інфляції. Так, катастрофічне погіршення економічної ситуації наприкінці 2013 р. і у 2015 р. спостерігалось в більшості сфер вітчизняної економіки: істотно знизилися доходи населення, індекс номінальної заробітної плати, що протягом останніх років демонстрував постійну тенденцію до зростання, у 2015 р. склав лише 195. Виробнича сфера також істотно постраждала в період поточної кризи, Обсяг реалізованої промислової продукції у 2015 р. був нижче, ніж у попередньому періоді на 6,13%.

При цьому рівень видатків держави не тільки не зменшився, а навпаки, зріс, особливо якщо враховувати інфляційні процеси, що мали місце в Україні. У 2015 р. змінився не тільки обсяг бюджетних витрат, але і їх структура. Зазвичай в період кризи через її негативні наслідки в соціальній сфері, такі як безробіття, зниження доходів населення, збільшення частки малозабезпечених громадян, зростає обсяг бюджетних видатків соціального характеру, однак у 2014 р. відбулося скорочення обсягів коштів, що спрямовувалися на виконання ряду соціальних програм, але при цьому на 16% порівняно з попереднім роком збільшено видатки бюджету оборонного призначення. Основні показники державного бюджету з 2008-2015 роки наведені в табл.

Таблиця 2

Державний бюджет України з 2008 по 2015 роки (млн. грн.)

Роки	Доходи		Витрати		Кредитування		Сальдо (дефіцит бюджету)	ВВП, %
		% ВВП		% ВВП		% ВВП		
2008	231686,3	24.44%	241454,5	25.47%	2732,5	0.29%	-12500,7	-1.32%
2009	209700,3	22.96%	242437,2	26.54%	2780,3	0.30%	-35517,2	-3.89%
2010	240615,2	22.23%	303588,7	28.04%	1292,0	0.12%	-64265,5	-5.94%
2011	314616,9	23.90%	333459,5	25.33%	4715,0	0.36%	-23557,6	-1.79%
2012	346054,0	24.56%	395681,5	28.08%	3817,7	0.27%	-53445,2	-3.79%
2013	339180,3	23.31%	403403,2	27.73%	484,7	0.03%	-64707,6	-4.45%
2014	356957,7	22.78%	430108,8	27.45%	4919,4	0.31%	-78070,5	-4.98%
2015	534648,7		576848,3		2950,9		-45150,5	

Джерело: складено автором на основі даних Міністерства фінансів України

Зростання витрат державного бюджету, що супроводжується зниженням доходів, у разі відсутності значних фінансових резервів у державі, призводить до значного бюджетного дефіциту [3]. Негативні явища у фінансовому секторі держави негативно відобразилися на діяльності корпоративного сектору, в тому числі через надмірну фіскалізацію дефіцитної економіки. Так, протягом першого півріччя 2014 р. майже половина українських підприємств, а саме 46%, були збитковими, загальний фінансовий результат до оподаткування всіх українських підприємств був від'ємним і становив -135952,4 млн. грн. [3].

В умовах фінансіалізації суспільства, вирішення питань кризи на усіх рівнях економіки не можливе без ефективною фінансовою політики, тобто державних заходів комплексного характеру щодо регулювання фінансових відносин з метою сприяння стабілізації соціально-економічних процесів країни в контексті реалізації цілей і завдань стратегічного розвитку. Тобто, фінансова політика як інструмент макроекономічної стабілізації, сприяє не лише ефективному менеджменту державних фінансів та створенню умов для розвитку суб'єктів господарювання, а й формує систему коригування недоліків її реалізації, забезпечуючи реалізацію антикризового фінансового регулювання.

Антикризове фінансове регулювання – це процес, за допомогою якого здійснюється вплив держави на економіку з метою скорочення строків і зменшення глибини кризи, а також пом'якшення його негативних соціально-економічних наслідків. Державне антикризове регулювання виконує наступні функції: вироблення заходів стабілізації економіки під час кризових потрясінь; захист ключових підприємств, що перебувають у стратегічно важливих галузях, від кризових процесів, що відбуваються в економіці [4].

У країнах з розвиненою ринковою економікою в сучасному світі склалися різні моделі державного регулювання. В США, наприклад, в умовах низького обсягу державної власності застосовуються в основному податково-

бюджетні методи. Для Західної Європи характерно поєднання значного впливу сектора державного управління на фінансову сферу та інфраструктуру господарства, що супроводжується наявністю високої частки державних витрат у ВВП. В Японії склалася унікальна система взаємодії найбільших корпорацій і державних органів для реалізації стратегічних цілей в економіці при незначних розмірах держсектора і відносно низькій частці витрат бюджету в ВВП. Можна сказати, що кожній країні притаманні свої особливості контролю і регулювання, яка формується виходячи з об'єктивних умов її розвитку, але спільною для всіх тенденцією є збільшення рівня впливу держави на економічно-соціальні процеси.

У контексті напрямів реалізації фінансова політики антикризового регулювання, базовими складовими є антимонопольна політика, грошово-кредитна політика, фіскальна політика, цінова політика; політика щодо розвитку фінансового ринку, які постійно взаємодіють і тісно пов'язані між собою.

Як зазначалося раніше, для ринкової економіки характерна циклічність економічного руху, що характеризується періодичними злетами та падіннями ринкової кон'юнктури. У сучасній економічній літературі цикли інтерпретуються як періодичні зміни підвищуючих і понижуючих тенденцій у виробництві [5]. Антикризове фінансове регулювання припускає аналіз зародження і протікання циклічних процесів, а також вироблення спеціальних антикризових стратегій для пом'якшення наслідків криз. Основними завданнями антикризового регулювання є пом'якшення кризових процесів і використання кризи як стартової точки для нового витка розвитку економічної системи [6].

До функцій антикризового фінансового регулювання належать: передкризове регулювання, регулювання в умовах кризи, регулювання процесів виходу із кризи, стабілізація нестійких ситуацій (забезпечення керованості), мінімізація втрат й втрачених можливостей, своєчасне прийняття рішень. Кожна із перелічених функцій має свої особливості, але у

своїй сукупності вони характеризують антикризове регулювання в цілому як безперервний процес, що потребує наукового підходу до формування всіх його етапів з огляду на властивості економічної системи та на необхідність забезпечення сталого розвитку економіки.

Реалізація фінансової політики в антикризовому фінансовому регулюванні економіки в умовах світової економічної кризи вирішальне значення має побудова ретельно продуманої стратегії економічного розвитку. Необхідний початковий етап у розробці такої стратегії – комплексна й своєчасна діагностика стану економіки. Одна з найбільш значимих рис системи стратегічного управління, якій на сьогоднішній день також не приділяють достатньої уваги, є її здатність до самонавчання, заснована на вивченні й обробці попереднього досвіду. Не викликає сумнівів, наприклад, те, що глибокий і всебічний аналіз результатів проведення ринкових перетворень у світовій та вітчизняній економіці міг би істотно підвищити якість і результативність заходів державного регулювання в умовах світової економічної кризи, яка розпочалася у 2008 р. [7, 8].

Підходи до антикризового фінансового регулювання економіки мають бути орієнтовані не лише на подолання наслідків кризи, але, в першу чергу, на забезпечення трансформаційних змін в економіці як наслідок ефективної поведінки держави до та під час економічної кризи.

У першу чергу це стосується світової економічної кризи, зважаючи на неможливість в умовах глобалізації уникнути її впливу для конкретної держави. Кожний з етапів реалізації стратегії економічного розвитку за своєю суттю може розглядатись на визначеному етапі як окрема стратегія антикризового фінансового регулювання, який забезпечується фінансовою політикою [9].

Основним завданням, що має стояти перед антикризовим фінансовим підрозділом держави в сприятливий період, є коротко- й довгострокове прогнозування можливих кризових ситуацій і розробка пакету превентивних

заходів, спрямованих на своєчасну діагностику кризи, що зароджується, і її блокування ще на ранніх стадіях виникнення. Державна політика регулювання кризових ситуацій полягає в мінімізації економічного й соціального збитку, викликаного дією світової економічної кризи. При цьому важливо відзначити, що руйнування неефективних підприємств є найважливішим чинником ринкової економіки, що забезпечує її зростання і розвиток[10, 11].

Антикризове фінансове регулювання соціально-економічних процесів в контексті реалізації фінансової політики на рівні держави можливо здійснюватися за такою схемою, що представлена на рис. 1

Рис. 1 .Схема антикризового фінансового регулювання соціально-економічних процесів на рівні держави

Дослідження взаємозв'язку антикризових заходів, проведених на макрорівні, дозволяє сформулювати наступні рекомендації з удосконалення механізму антикризового фінансового регулювання в умовах світової економічної кризи на базі стратегії економічного розвитку України, яка орієнтована на запобігання згубної дії та забезпечення стабільного зростання економіки та підвищення добробуту населення і повинна містити наступні пріоритети:

- удосконалення податкової системи: застосування податкових стимулів до інноваційних і високотехнологічних підприємств;
- створення й державна підтримка реально діючої мережі надійних кредитних установ;
- удосконалення нормативно-правової бази, особливо в розділах про неспроможність підприємств і регулювання діяльності акціонерних товариств;
- підвищення інноваційної та інвестиційної активності;
- перехід до стандартів розвинених країн у сфері державних фінансів ;
- підвищення ефективності антимонопольної політики, створення здорового конкурентного середовища;
- забезпечення відповідності політики держзакупівель, включаючи закупівлі держкорпорацій, пріоритетам розвитку вітчизняної промисловості;
- забезпечення охорони інтелектуальної власності за світовими стандартами;
- розробка, впровадження і підтримка нових програм по підготовці ризик-менеджерів, що включає відбір і навчання антикризових керуючих;
- визначення місії їхньої діяльності і її цілей;
- збагачення теорії організацій на основі узагальнення наявного практичного досвіду роботи антикризових керуючих;
- побудова (на основі досягненні теорії організацій) навчальних програм для конкретних кризових ситуацій.

Висновки. Необхідність орієнтації фінансової політики на сферу антикризового фінансового регулювання економіки в забезпеченні реалізації стратегії соціально-економічного розвитку в умовах світових економічних криз є науково обґрунтованою та обумовленою практикою ринкового господарювання. Сформовані рекомендації щодо форсування економічного зростання України після кризи базуються на основі формування стратегії економічного розвитку на базі визначених пріоритетів, що ставить завдання пошуку шляхів переходу від вирішення проблем подолання вже виниклих криз або пророкування можливих строків їхнього настання, до забезпечення умов безперервного поступального розвитку економіки.

Перспективи подальших наукових досліджень у даному напрямку передбачають формування наукових рішень щодо створення міжнародних та національних програм соціально-економічного розвитку країни в кризовий та посткризовий період з врахуванням орієнтирів сучасної інтеграції.

Список використаних джерел

1. Колінець Л. Антикризове регулювання економіки в умовах світових економічних криз: орієнтація на реалізацію стратегії економічного розвитку/Л.Колінець. - Економічний аналіз. 2010 рік. Випуск 5. –С.276-279
2. Ридзевська О.В. Економічна криза та фінансові інструменти антикризового регулювання в Україні/О.В. Ридзевська [Електронний ресурс].-Режим доступу: [http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Nvbdfa/2009_4/4\(17\)_2009_articles/4\(17\)_2009_articles_1/4\(17\)_2009_articles_1_rydzevska.pdf](http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Nvbdfa/2009_4/4(17)_2009_articles/4(17)_2009_articles_1/4(17)_2009_articles_1_rydzevska.pdf)
3. Боцман С.В. Ефективна модель антикризового управління на підприємстві / С.В.Боцман, В.І.Захарченко. - I Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Проблеми та перспективи інноваційного соціально-економічного розвитку в умовах глобалізації: регіональний

вектор», Ізмаїл – 2012 [Електронний ресурс].-Режим доступу: <http://fei.idgu.edu.ua/conference/dokl/d22.html>

4. Економічна криза 2014 р. в Україні та антикризова податкова політика / І. В. Ярошенко, О. В. Костяна // Бізнес Інформ. - 2014. - № 10. - С. 318-323.

5. Чухно А.А. Сучасна фінансово-економічна криза: природа, шляхи і методи її подолання / А.А.Чухно // Економіка України. – 2010. - №2. – С. 4-13.

6. Богдан Т.П. Глобальна фінансова криза та виклики для економічної політики в посткризовий період] / Т.П.Богдан // Фінанси України. – 2010. - №6. – С. 3-14.

7. Барановський О.І. Банківські кризи: сутність, фактори виникнення та особливості прояву / О.І.Барановський // Економіка України. – 2010. - №2. – С. 34-48.

8. Рисін В.В. Наслідки фінансової кризи для банківського сектору та ризику державного втручання / В.В.Рисін // Фінанси України. – 2010. - №8. – С. 24-33

9. Геєць В.М. Формування і розвиток фінансової кризи 2008-2009 років в Україні / В.М.Геєць // Економіка України. – 2010. - №4. – С. 5-15.

10. Програма загальнодержавних антикризових заходів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.fru.org.ua/law/965-2009>.

11. Економічна криза в Україні: виміри, ризики, перспективи / Жаліло Я.А., Бабанін О.С., Белінська Я.В. та ін.. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua>

Бедриниць Мирослава Дмитрівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів Університету державної фіскальної служби України.